

2007

**SANSKRIT
PAPER—VI**

Full Marks : 100

Time : 4 hours

The figures in the right-hand margin indicate full marks.

Candidates are required to give their answers in their own words as far as practicable.

First Half

1. Explain the nature of *samavāyikāraṇa*, *asamavāyikāraṇa* and *nimittakāraṇa*, according to the Tarkabhāṣā. 13

Or

- (a) What is called *pratyakṣa*, according to Keśava Miśra.
- (b) Explain *savikalpaka* and *nirvikalpaka pratyakṣa*, according to him.
- (c) What are the three types of *Karāṇas* of *pratyakṣa* and when do they become *Karāṇas* of it ? Explain after the Tarkabhāṣā.

2+6+5

2. Explain the *lakṣana* of *ayutasiddha*, according to Tarkabhāṣākāra. 6

Or

Explain in brief, the *lakṣana* of *Kāraṇa*, according to Tarkabhāṣākāra.

(Turn Over)

3. Answer any **three** questions from the following : 2×3
- (a) What is *pramāṇa*, according to Keśava Miśra ?
- (b) What is *Karaṇa*, according to Tarkabhāṣā.
- (c) What is *anyathāsiddha* ?
- (d) What is called *pramā*, according to Tarkabhāṣā.
- (e) What is called '*hanopādanopekṣābuddhi*' ?

4. Elucidate the following Sāṃkhyakarika : 13

मूलप्रकृतिरविकृतिर्महदाद्याः

प्रकृतिविकृतयः सप्त ।

षोडशकस्तु विकारो न

प्रकृतिर्न विकृतिः पुरुषः ॥

Or

Explain the *laksana* of 'दृष्ट' (perception), according to the fifth Sāṃkhyakārikā. 13

5. Explain in brief, three types of दुःख (suffering) after the Sāṃkhyakārikā. 6

6. Answer any **three** questions from the following : 2×3

(a) What is called चित्तवृत्ति ?

(b) What is रूपलब्धि ?

(c) What is the definition of प्रमाण, according to Vacaspati ?

- (d) Mention the Samkhyakarika No. 4.
- (e) Like the ordinary (दृष्ट) means, unseen (अदृष्ट) means also is not conducive to the cessation of suffering—why ?

Second Half

1. अधस्तनेषु प्रश्नद्वयस्य उत्तरं विधेयम् :— 10×2
- (a) किं नाम वेदान्तशास्त्रम्? तस्मिन् शास्त्रे केषामधिकारः? वेदान्तसाररीत्या विविच्यताम्।
- (b) अज्ञानस्य लक्षणं व्यावृत्तिपूर्वकम् आलोच्यताम्।
- (c) वेदान्तसारस्थितमङ्गलाचरणश्लोकमवलम्ब्य ब्रह्मस्वरूपं निरूप्यताम्।
- (d) समष्टिव्यष्टयात्मकमाज्ञानस्वरूपं प्रतिपाद्यताम्।
- (e) सदानन्दयोगीन्द्रमतानुसारेण अद्वैतवेदान्तसम्मतमात्मस्वरूपमुपपादनीयम्।
2. यथाकाममेकस्य टिप्पणी कार्या :— 5
- (a) साधनचतुष्टयम्।
- (b) अध्यारोपः।
- (c) पञ्चीकरणम्।
- (d) अनुबन्ध-चतुष्टयम्।
3. अधोलिखितेषु कश्चिदेकः प्रश्नः समाधेयः :— 12
- (a) भाष्यलक्षणं किम्? महाभाष्यस्य महत्त्वं कथं संगच्छते? पस्पशाह्निकस्य तादृशनामकरणे का युक्तिः?
- (b) 'अथ गौरित्यत्र कः शब्दः' इत्याक्षेपस्य तात्पर्यमुल्लिख्य समाधानं भाष्यानुसारेण सूपपाद्यताम्।

(c) व्याकरणाध्ययनस्य रक्षादीनि मुख्यानि
प्रयोजनानि यथाभाष्यं निव्रियन्ताम् ।

4. यथाभिमतमेकं सप्रसङ्गं व्याख्येयम् :—

7

(a) दुष्टः शब्दः स्वरतो वर्णतो वा
मिथ्याप्रयुक्तो न तमर्थमाह ।
स वाग्वज्रो यजमानं हिनस्ति
यथेन्द्रशत्रुः स्वरतोऽपराधात् ॥

(b) उत त्वः पश्यन्न ददर्श बाच
मुत त्वः शृण्वन्न शृणोत्येनाम् ।
उत त्वस्मै तन्वं वि सस्त्रे
जायेव पत्य उशती सुवासाः ॥

(c) सुदेवो असि वरुण यस्य ते सप्त सिन्धवः ।
अनुक्षरसरे काकुदं सूर्म सुषिरामिव ॥

5. यथेच्छमेकस्य सन्दर्भस्य तात्पर्यं साधु निरूप्यताम् :—

6

(a) अथ शब्दानुशासनम् ।
(b) अनभ्युपाय एव शब्दोनां प्रतिपन्तौ प्रतिपदपाठः ।
(c) अथवा कूयखानकवदेतद् भविष्यति ।